

הישיבה המאה שלושים ושבע (קל"ז)

ביום רביעי, כ"ג בסיוון התשל"ח (28 ביוני 1978), בשעה שלוש אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים א' אבן-שושן, ש' אברמסון, ע' איתן, י' בלאו, ז' בן-חיים, א' דותן, ש' מורג, א' מירסקי, גב"ע צרפתי, ח' רבין, י' שבטיאל, ח' שירמן, מ' שלי. החברים היועצים האדונים ח' איזק, ד' ברמאיר, ג' גולדנברג, ד' טנא, מ' מייזלש, מ' מיקס, ח' קלעי.

עובדי האקדמיה: הגב' ש' בהט והאדונים נ' אפרתי, י' בן-נון, מ' גלוזמן, י' לוי ומ' מדן.

אורחת: הגב' ח' אבן-טוב.

האדונים א"א אורבך, ש' אירמאי ומ' בר-אשר – בחו"ל.

התנצלו: האדונים מ"ה בן-שמאי, נ' ברגרין, ש' ייבין, ע"צ מלמד, י' מנצור, ש' מלצר, ד' סדן, א"ש רוזנטל.

סדר היום: א. ברכות והודעות

ב. אישור זיכרונות הדברים מישיבות קל"ה-קל"ו

ג. הרצאת הא' טנא: "משקל היתדות הספרדי וכללי השווא הנע ליהודה חיוג".

ד. ועדה להכנת בחירות

ה. מונחי הדקדוק לבתי הספר

ו. "חברה בת" או "בת חברה" או "חברת בת"

ז. מונחי הדמוגרפיה

א.

הא' בן-חיים: אני פותח את ישיבת המליאה ומקדם בברכה את כל באיה. אני שולח בשם כולנו ברכת החלמה לחברינו החולים האדונים ייבין וברגרין. אני מבקש לכבד בקימה את זכרו של משה ינון, חבר יועץ של האקדמיה, שנפטר בנכר לפני מספר חודשים. הידיעה על מותו הגיעה לפני זמן לא רב. יהי זכרו ברוך. (הנוכחים מכבדים בקימה את זכרו של משה ינון ז"ל).

נמצאים עמנו שניים מעובדי המזכירות של האקדמיה, שזו להם פעם ראשונה להשתתף בישיבת המליאה: חבר המזכירות המדעית בטכניון והוועדה למונחי הטכנולוגיה, הא' יעקב לוי, והא' משה גלוזמן העובד עמנו בירושלים, ועיקר תפקידו להתאים מונחים רוסיים למונחים שנקבעו אצלנו, ואנו עומדים לפרסמם בקובץ המונחים הגדול של האקדמיה, המונחים שנקבעו למראשית קיומו של ועד הלשון ועד ימינו.

לאחרונה יצא בהוצאת האקדמיה מילון למונחי הפיסיקה, חלק ג' – אופטיקה. אף יצאה חוברת מונחים בכלכלת הבית, חמש מאות מונחים.

כך משולש של זיכרונות האקדמיה לשנים התשל"ד-התשל"ו נמסר לדפוס. בזמן האחרון התחילה האקדמיה להוציא בשיתוף צה"ל את הדפים "עברית כהלכה". קונטרסי "לשונו לעם" יוצאים כסדרם.

יצאה חוברת של "לשונונו" כרך מ"ב, וחוברת שנייה תצא בקרוב.

הא' שלי: בעקבות "לשונונו" האחרון אני מציע, שתהיה זו התחלה של הבאת תועלת לציבור, ולא רק לחברי האקדמיה, ממה שניתן להפיק מן המילון ההיסטורי. כל אימת שיש אפשרות להסיק מסקנה מעשית, נורמטיבית כלשהי, חשוב להביא זאת לידיעת הציבור.

הא' מדן: יש מדור קבוע לכך ב"לשונונו", וכשלושים פרקים נדפסו עד היום.

הא' בן-חיים: במשך כל השנים אנו מפרסמים ב"לשונונו" את המדור "מן העבודה במילון ההיסטורי". שם מפרסמים דברים חדשים, שנתגלו לרגל העבודה. מאחר שעד היום לא פורסמו בדין וחשבון של הקונגרס השישי למדעי היהדות ההרצאות מטעם מפעל המילון ההיסטורי, הרצאות שהיה לנו עניין בפרסומם ברבים, מסרנו לפרסום ב"לשונונו" את ההרצאות של המפעל בקונגרס האחרון, כלומר השביעי.

הא' אברמסון: לא זו בלבד שוויתרנו על מקום ב"לשונונו" שנועד למאמרים אחרים, כדי לתת מקום להרצאות שנשמעו בקונגרס, אלא שאף תדפיסים של המאמרים וכן של ההודעה שהייתה מצורפת להרצאות, מיועדים להפצה, ולא בקרב חברי האקדמיה בלבד.

הא' מירסקי: בזיכרון הדברים של ישיבת המליאה הקל"ו דובר בעניין ההגייה. נאמר שם בדברי הנשיא: "העניין שהעלה הא' מירסקי יועבר לשיבה הקרובה של המנהלה והיא גם תבדוק את ההחלטה לפי הפרוטוקול". אני מבקש לדעת, אם נבדק העניין, ומהי ההודעה שאני יכול לקבל.

הא' בן-חיים: היה עליי להשיב על שאלה זו במסגרת ההודעות. המנהלה ביום י"ב באייר התשל"ח דנה בעניין. בדקנו את הפרוטוקולים של ישיבות המנהלה ומצאנו, שהמנהלה דנה בעניין זה בשתי ישיבות והחליטה להפנות לעניין את תשומת לבו של משרד החינוך, שתפקידו לבצע את ההחלטה, שהרי אין ערעור על העובדה, שכבר החליט ועד הלשון על כך. דבר אחד לא ברור, לצערנו, אם אמנם שלחנו את המכתב, לפי ההחלטה, למשרד החינוך. המזכירות לא יכלה למצוא בתיקים מלפני ארבע שנים העתק של מכתב כזה. מצאנו את הפרוטוקול. על כל פנים חזרנו ושלחנו מכתב דחוף לשר החינוך. מכתב זה נשלח לפני ארבעה שבועות. הצענו לשר החינוך, שיושם לב להגייה המיוצגת בכל האותיות שבעברית, ואם יש צורך בפעולה מיוחדת, האקדמיה נכונה שתף פעולה וגם למנות את נציגיה לוועדה שתטפל בזה.

הא' מירסקי: בעניין זה לא התכוונתי לברר, אם נשלח מכתב ומתי נשלח. היה מדובר על ועדה, שהייתה האקדמיה צריכה להקים. בשביל לשלוח מכתב למשרד החינוך שישדל את המורים, כי יהגו את האותיות, לא צריך להקים אותה ועדה ולצרף שני ועדים. לא זו הייתה הכוונה. אני רוצה להזכיר לחברי האקדמיה, שלפי דרישת זימנה האקדמיה ישיבה של שני ועדים, שדנו בזה כל אותו היום והחליטו, כי תמנה המליאה ועדה לעניין הגייה, כדי שהאקדמיה - או הוועדה - תפעל, היא עצמה, ולא תבקש מאחרים לפעול. שכן אין הדבר מסור למשרד החינוך לבדו. ההגייה יש לה גם גופים וגם אנשים, שהדבר נוגע להם. משרד החינוך אינו נוגע לקוראים בתורה בבתי-הכנסת או לחזנים. לא על כתיבת מכתב היה מדובר. קיבלתי תשובה שלא ממין הטענה. היה מדובר על ועדה שהייתה האקדמיה צריכה למנותה. היה מדובר, שהמנהלה תביא את ההחלטה אל המליאה. המליאה הייתה צריכה למנות את הוועדה. (הא' בן-חיים: אתה טועה.) על כך דובר, ולא על שידול משרד החינוך.

הא' בן־חיים: הייתה הצעה להקים ועדה, אבל המנהלה סירבה לכך פעמיים. המנהלה החליטה שלא להקים ועדה של האקדמיה. אקרא את החלטת המנהלה מיום ב' במרחשוון התשל"ה (18 באוקטובר 1974), וזו לשונה:

לאחר דיון ממושך שהשתתפו בו כל חברי המנהלה הוחלט:

"המנהלה עיינה בכובד־ראש בזה"ד מן הישיבות בעניין המבטא ושקלה את הדבר מכל צדדיו. הואיל ומתפקידנו לפעול לתקנת המבטא בכל מקום, ובפרט במערכת החינוך, וזה עניין לפעולה מעשית, נבוא בדברים עם משרד החינוך ונשתדל לסייע לו בהגשמה. האקדמיה תשמח על כל חבר מעוניין בדבר, שיפעל בתחום השפעתו".

המנהלה לא ראתה אפוא להקים ועדה מטעמה לפעולה זו, לא אז, ולא בישיבתה ביום ו' בתמוז התשל"ז (22 ביוני 1977).

הא' מירסקי: מאיזו שנה הפרוטוקול?

הא' בן־חיים: הפרוטוקול הוא משנת התשל"ה, ב' במרחשוון. כל גוף יכול להחליט, שהוא רוצה ועדה. העניין מוכרח לבוא אל המנהלה. הבאנו את העניין לישיבה האחרונה של המנהלה. המנהלה קבעה, שלא עלינו לבצע; אנו מוכנים לסייע למשרד החינוך. כולנו מסכימים, שצריך להגות כך, שיהיה לכל האותיות תפקיד בהגייה. אתה יכול לערער ולבקש, שלא תקבל המליאה את דעת המנהלה.

הא' מירסקי: הייתה החלטה, שיובא הדבר למליאה.

הא' בן־חיים: למליאה אפשר להביא מה שהמנהלה מחליטה. יש דברים שהם בסמכות המליאה, יש דברים שהמנהלה צריכה להביא למליאה. אם אין המנהלה מביאה, אפשר לערער על כך. שלוש פעמים לא ראתה המנהלה להביא זאת למליאה. הייתה החלטה שלא להביא זאת למליאה. אתה רשאי לערער על ההחלטה. אפשר להציג לך את הפרוטוקול של ישיבת המנהלה. יש לנו סדרי עבודה מסוימים.

הא' מירסקי: אני מבקש לקרוא תגר על המעשה. בשעה שפניתי אל המנהלה וביקשתי שיובא הדבר לדיון לפני המליאה, הסבירו לי: טוב יותר לעניין שיובא לפני שני הוועדים, משום החשש שבמליאה יש אנשים, שיתנגדו לעניין. קיבלתי את ההצעה. הסכמתי שיובא הדבר לפני שני הוועדים. ישבנו ודננו ונדברנו והחלטנו, והנה המנהלה החליטה מה שנראה לה. אם כן, למה יעצו לי להושיב ועדים? אני קורא תגר על המעשה, על הילוך הדברים.

הא' בן־חיים: קיבלנו החלטה יסודית לקבל זאת. איש איננו חולק על תוכן הדברים. המנהלה שקלה איך לבצע. המבצע הוא משרד החינוך.

ב.

זיכרונות הדברים מישיבות קל"ה-קל"ו אושרו.

משקל היתדות הספרדי וכללי השווא הנע ליהודה חיוג'

1.0 חוקרי שירת-ספרד תיארו את משקל היתדות לפרטי-פרטיו. מתיאוריהם יוצא שהעיקרון הבונה את הרצף בשירה זו הוא קונטראסט בין מה שמכונה "יתד" לבין מה שמכונה "תנועה". ובניסוח אחר המניח למונחים המקובלים "יתד" ו"תנועה": העיקרון הבונה את הרצף בבית הוא הקונטראסט שבין התנועה החטופה לבין התנועות הלא-חטופות שבשכנותה. התנועות החטופות שבבית - והשוואים הנעים בכלל זה - מספרן קבוע וכן קבוע מקומן בו. ממילא קבוע אף מספרן של התנועות הלא-חטופות שבבית ומקומן בו. סדירות זאת במספר התנועות החטופות שבבית ובמקומן בו יוצרת את הקונטראסט, וקונטראסט זה הוא עיקרון של שוויון-ערך והוא הוא הבונה את הרצף. קונטראסט זה - יחד עם החרוז ולעיתים אף עם האקרוסטיכון - מכתוב את בחירת המלה מתוך קבוצת-מלים שוות-ערך ואת סדר הבאתה. בכל הבתים של אותו שיר (להוציא את השירים הסטרופיים) חוזרת ונשנית אותה תבנית משקלית, כלומר: מספר קבוע של הברות חטופות ומספר קבוע של הברות לא-חטופות באותו סדר ממש. הקונטראסט הנ"ל הוא כמותי! התנועה החטופה היא התנועה הקצרה ולעומתה התנועה הלא-חטופה היא התנועה הלא-קצרה. בקונטראסט שביניהן התנועה החטופה היא האיבר המסומן באופן חיובי (le terme marqué) ולעומתה התנועה הלא-חטופה היא האיבר הלא-מסומן של הקונטראסט, (le terme (non-marqué de l'opposition).

1.1 ניטול לדוגמה 100 בתי-שיר משיריה של ארבעת המשוררים הגדולים בני המאות ה"א והי"ב: שמואל הנגיד, שלמה בן-גבירול, משה בן-עזרא, יהודה הלוי - 25 בתי-שיר מכל משורר לקוחים מחמישה שירים שונים, 5 בתים רצופים מכל שיר. כל המשקלים הנהוגים בשירת-ספרד מיוצגים בהם בבתי הללו, ואתה מוצא בהם 567 "יתדות" ובצדן 1079 "תנועות". כלומר: "יתד" אחת על כל שתי "תנועות" (ליתר דיוק: "יתד" אחת על כל 1.90 "תנועות"). ואשר לחשבון היקרויות של התנועות, הרי הוא מובא בטבלה מס' 1 שלהלן: 2213 היקרויות של תנועות ומהן 567 תנועות חטופות (כלומר 25.62%) ולצידן 1646 תנועות לא-חטופות (כלומר 74.38%). אמור מעתה: במוצע התנועה החטופה נקריית יחד עם שלוש תנועות לא-חטופות.

טבלה מס' 1

חשבון התנועות ב-100 בתי-שיר

המשורר	מספר בתי השיר	התנועות הלא חטופות	התנועות החטופות	סה"כ
הנגיד	25	379	141	520
רשב"ג	25	418	146	564
רמב"ע	25	429	125	554
ריה"ל	25	420	155	575
סה"כ	100	1646	567	2213
		(74.38%)	(25.62%)	(100%)

1.2 מקצת החוקרים הקדישו תשומת-לב מיוחדת ליחס הכמותי (ליחסי אורד-קוצר) שבין התנועה החטופה (הקצרה מצד המשקל) לבין התנועה הלא-חטופה (הארוכה מצד המשקל), והיו שכרכו את שאלת היחס הכמותי בשאלה, כיצד עלינו לקרוא את שיריהם של משוררי-ספרד. ד"מ: מ' האק ופרופ' ח' שירמן במקומות שונים ובמיוחד בהרצאתו בכינוס העולמי למדעי היהדות, קיץ תש"ז. פרופ' שירמן קובע שם, שכל שיר שנכתב במשקל כמותי יש בו הברות ארוכות וקצרות החוזרות בקביעות במקומות שנועדו להן מראש. קביעות מורגשת לאוזן רק אם הזמן הדרוש להגייתו של כל מין הברה נשאר שווה פחות או יותר בשיר כולו. אם נחיש או נאט את קריאתם של הבתים, ישתנה במקצת משך ההגייה אבל לא היחס שבין ההברות הארוכות לבין ההברות הקצרות. כדי להמחיש את היחס הזה הוא משתמש בתוויונגינה ומסמן את התנועה החטופה (הקצרה) בשמינית של תו ($\frac{1}{8}$) או אף באחת משש-עשרה של תו ($\frac{1}{16}$) ולעומתה הוא מסמן את התנועה הלא-חטופה (הארוכה מבחינת המשקל) ברביעית של תו ($\frac{1}{4}$), והיחס ביניהן הוא 2:1, או 3:1 או אפילו 4:1.

2.0 עד כאן לעניין היחס הכמותי. אבל מה בדבר איכותה של התנועה החטופה? אין צריך לומר, שאם התנועה החטופה מיוצגת בניקוד בחטף, איכותה ידועה. אבל אם התנועה החטופה מיוצגת בניקוד בשווא נע - מה היא איכותה? לפי עניות ידיעתי, לא נשאלה שאלה זו בספרות העוסקת במשקל הספרדי. אפשר הניחו החוקרים כדבר המובן מאליו, שהתנועה המסומנת בשווא נע היא תנועה קדמית בינונית [e] (ואולי תנועה מרכזית בינונית מונמכת [ɛ]). כך רשם אותה אברהם צבי אידלסון בעשור הראשון למאה הנוכחית מפי ספרדים בירושלים, וכך מקובל גם כיום בקריאת התורה בבתי-הכנסת של הספרדים בירושלים.

2.1.1 אם האיכות המיוצגת בשווא נע היא [e], עלינו להניח שתי מערכות של איכויות תנועיות: מערכת איכויות אחת בהברה החטופה ומערכת איכויות אחרת בהברה הלא-חטופה. בהברה הלא-חטופה מתממשת מערכת שלמה של 5 איכויות, ואלה הן: u, o, a, e, i אבל בהברה החטופה עלינו להניח מערכת איכויות חלקית. דבר זה אפשר לראותו במדגם שלפנינו, שבו מצאנו, כאמור, 1646 היקרויות של תנועות לא-חטופות. וזה סדר שכיחותן של 5 האיכויות בתנועה הלא-חטופה: a - 39.49%, e - 19.56%, i - 17.68%, o - 15.19%, u - 8.08%. להלן יובא חשבון איכויות התנועות הלא-חטופות:

טבלה מס' 2

איכויות התנועות הלא-חטופות

(מתוך מדגם של 100 בתי-שיר; 1646 = 100%)

המשורר	a	e	i	u	o	סה"כ
הנגיד	154	79	64	32	50	379
רשב"ג	154	88	94	28	54	418
רמב"ע	175	75	66	47	66	429
ריה"ל	167	80	67	26	80	420
סה"כ	650	322	291	133	250	1646
	(39.49%)	(19.56%)	(17.68%)	(8.08%)	(15.19%)	(100%)

2.1.2 התנועות החטופות בקריאתן המקובלת להלכה אפשריות בהן 4 איכויות: $\delta, \tilde{a}, \tilde{e}$. זה סדר שכיחותן במדגם שלפנינו, שכאמור נקרו בו 567 תנועות חטופות: \tilde{e} - 73.72%; \tilde{a} - 23.10%; \tilde{u} - 2.65%; δ - 0.53%.
להלן מובא חשבון האיכויות של התנועות החטופות:

טבלה מס' 3

איכויות התנועות החטופות בקריאה המקובלת

(מתוך מדגם של 100 בתי-שיר: 567 = 100%)

המסורר	\tilde{a}	\tilde{e}	\tilde{u}	δ	סה"כ
הנגיד	28	107	6	-	141
רשב"ג	29	114	3	-	146
רמב"ע	27	96	2	-	125
ריה"ל	47	101	4	3	155
סה"כ	131	418	15	3	567
	(23.10%)	(73.72%)	(2.65%)	(0.53%)	(100%)

אפשר להתעלם מאיכות δ , לפי שהיא נקרתה במדגם שלוש פעמים בלבד. למעשה התממשו אפוא שלוש איכויות בלבד: \tilde{e} , \tilde{a} , \tilde{u} , ומהן איכות \tilde{a} (וי"ו החיבור לפני בום"ף שוואיות) היא נדירה ביותר. מאחר שבתנועה החטופה אין מערכת שלמה של חמש איכויות, אפשר לתמוה על דונש בן לברט ולשאול מה טעם מצא לתלות בתנועה החטופה דווקא את הקונטראסט שבין תנועות קצרות לבין תנועות ארוכות שמצא בשירה הערבית. ואכן היו חוקרים, כגון בן-ציון הלפר, שפטרו את העניין כולו ב"תחבולה מלאכותית".

2.2.1 ושמה אין הכרח להניח "תחבולה מלאכותית". דונש בן לברט בן המחצית השנייה של המאה ה' היה. הוא שהה בבגדד, בפז שבמרוקו ובקורדובה. אפשר שכללים אחרים מאלה המקובלים היום בנידון איכות התנועה החטופה היו אצורים בידיעתו את הלשון העברית. ואכן יש לנו בעניין זה עדות מפורסמת משנת 1000 בקירוב, הלא היא עדותו של יהודה חיוג', שנולד בפז שבמרוקו וחי אף הוא בקורדובה. חיוג', בהקדמה לחיבורי הדקדוק שלו - **כתאב אלמפתאל ד'ואת חרוף אלליון, כתאב אלמפעאל ד'ואת אלמת'ליון**, בסעיף "אלקול פי אלמתחר'ף ואלס'אכ'ן" מתאר בקצרה את איכויות התנועה המסומנת בשווא נע, ואלה הן:

1. לפני אות גרונית איכות התנועה המסומנת בשווא נע היא כאיכות התנועה ("המלך") של הגרונית, כלומר לפנינו תופעה של הארמוניה ווקאלית שהיא תוצאה של דימוי לאחור, ד"מ: קחו- $k\ddot{u}hu$, קחי- $k\ddot{u}hi$, תאנה- $t\ddot{e}ena$, ישמעו- $y\ddot{i}sm\ddot{u}'u$, ויבך על צואריו (ברא' מו, 29) - $wayyebk\ddot{a}'al...$, אבל קערה- $k\ddot{a}'ara$ (ולא $k\ddot{o}'ara$ - ועיין להלן).
2. לפני יוד - איכות התנועה המסומנת בשווא נע היא \tilde{u} לעולם: בַּדְ- $b\ddot{a}d$, וַיִּדְעוּ- $w\ddot{a}y\ddot{e}d'u$, ירמיהו - $yirmiyahu$.
3. לפני שאר כל האותיות איכות התנועה המסומנת בשווא נע היא \tilde{a} לעולם, היא ניקודן של אותיות אלה מה שיהא.

2.2.2 כללים אלה ידועים הם: פרופ' ש' מורג סקר אותם לפני למעלה מעשרים שנה ב"לשונו" כ-כא. מ"ר הפרופ' ז' בן-חיים הסביר אף הוא באותה אכסניה פרט אחד בכללי השווא של חיוג' שלא נתפרש כהלכה (לאמור: השווא שלפני אהח"ע קמוצות שאינו נהגה כקמץ חטף [כלומר: ם], אלא כחטף-פתח), אף אין חידוש בכללים אלה, הלא זאת היא מסורת ההגייה של א"י (טבריה). כללים אלה מובאים במקורות קדמונים שיצאו מבית-מדרשם של בעליהמסורה, ופרופ' ש' מורג במאמר הנ"ל סקר אחדים מן המקורות הללו. על חטף-חירק בכתר ארם-צובה עיין עוד י' ייבין, **כתר ארם-צובה, ניקודו וטעמיו**, ירושלים, תשכ"ט, עמ' 21. על שום מה חשובה אפוא עדותו של חיוג' לענייננו? היא חשובה לענייננו, משום שממנה אנו למדים שכללים אלה שימשו גם בקריאת התורה בספרד של שלהי המאה ה' ובפרוס המאה ה"א, אף מותר להניח שגם בקריאת השירים נהגו לפי כללים אלה. כלום יעלה על הדעת שבקריאת התורה ייחסו לסימני הניקוד ערכים פונטיים מסויימים ובקריאת שיריהם ייחסו לאותם סימני ניקוד ערכים פונטיים אחרים? עוד מותר להניח שכללים אלה לא נשתנו במרוצת המאה ה"א (הנגיד, רשב"ג) ובמרוצת המאה ה"ב (רמב"ע, ריה"ל).

2.2.3 לפי כללים אלה, כיצד מתחלקות האיכויות של אותן 567 היקרויות של תנועות חטופות שבמדגם שלפנינו? זאת ניתן לראות בטבלה שלהלן:

טבלה מס' 4

איכויות התנועות החטופות בקריאה לפי כללי חיוג'

(מתוך מדגם של 100 בתי-שיר: 567 = 100%)

המסורר	א	א	י	א	ס"ה
הנגיד	119	6	4	9	3
רשב"ג	112	4	10	10	10
רמב"ע	93	6	11	9	6
ריה"ל	121	11	5	11	7
סה"כ	445	27	30	39	26
	(78.48%)	(4.76%)	(5.29%)	(6.88%)	(4.59%)
					(100%)

מטבלה זו אנו למדים, שכל חמש האיכויות התנועיות מיוצגות במדגם שלפנינו, וזה סדר השכיחות של האיכויות: א - 78.48%, א - 6.88%, י - 5.29%, א - 4.76%, ס - 4.59%.

2.2.4 לפנינו אפוא שתי מערכות מקבילות: מערכת תנועות לא-חטופות ובה חמש איכויות ומערכת תנועות חטופות ואף בה חמש איכויות. בוודאי, יש הבדלים ניכרים בין שתי המערכות - והדברים ידועים -, אבל לעניין מספר האיכויות שבמערכת לפנינו שתי מערכות מקבילות, שאפשר להשוות ביניהן ואפשר להשתמש בהן כדי להעמיד קונטראסט ברצף. לפיכך אם אנו מניחים את קריאת השווא לפי מסורת ההגייה של טבריה, שוב אין לתמוה שדונש הקביל את חמש האיכויות של התנועה החטופה לחמש האיכויות של התנועה המלאה ותפס את הניגוד שבין התנועה החטופה לבין התנועה הלא-חטופה (המלאה) כניגוד שבין תנועה קצרה לתנועה לא-קצרה (או: תנועה ארוכה). שוב אין לתמוה, שדונש שעה

שבא להעמיד קונטראסט כמותי ברצף ייחס לתנועה החטופה אותו מעמד שתורת השירה הערבית מייחסת לתנועה הקצרה. ולעומתה התנועה הלא-חטופה נועד לה אותו תפקיד בהעמדת הקונטראסט כמו התנועה הארוכה בערבית. הוא שאמרנו בהעמדת הקונטראסט הכמותי ההברה החטופה היא האיבר המסומן באופן חיובי, ולעומתה התנועה הלא-חטופה מסומנת בתור שונה ממנה מצד המשך, דהיינו סימון שלילי בלבד. הקיצור: שוב אין הכרח ואף הצדקה אין לבוא ולומר, שההמצאה של דונש "תחבולה מלאכותית" הייתה; נהפוך הוא, דין הוא שנאמר, שעובדה של הגייה, שהייתה מעוגנת במסורת ונהוגה בספרד בשלהי המאה ה' - דונש נטל אותה והשתמש בה שימוש חדש: הוא השתמש בה כדי להעמיד קונטראסט פרוזודי ברצף השירי.

3.0 העניין שנתפרש לעיל - אם הוא מתקבל על הדעת - יש בו דוגמה מאלפת להבדל העקרוני שבין גישתו של מי שבא לתאר את התכונה המבחינה בלשון לבין גישתו של מי שבא לתאר את התכונה הפיזית שבלשון. אם לתכונה המבחינה שבלשון, ברור שהניגוד שבין התנועה המלאה לבין התנועה החטופה איננו ניגוד מבחין בעברית - העברית המשמשת בשירת ספרד בכלל זה. אכן, אם אנו מבקשים להעמיד את מצאי היחידות המבחינות, דין הוא שנאמר שיש לנו בעברית חמש איכויות תנועיות. חמש איכויות אלה הן האיננואריאנטות ואילו התנועות המלאות וכן התנועות החטופות הן חילופיהן המותנים תנות של הקשר, ד"מ: לא תמצא תנועה חטופה בהברה מוטעמת. ואילו בהברה לא-מוטעמת הניגוד שבין שתי תנועות שוות-איכות, מהן האחת מלאה והשנייה חטופה (עמד: עמוד) איננו מהותי משום שאין התנועה החטופה מנוגדת להעדרה (לאמור: בעברית המתממשת בשירת-ספרד אין מלים הפותחות בצמד של שני עצורים [m-]). אבל אם אנו באים לתאר את התכונה הפיזית באותה לשון עצמה ולהעמיד את מצאי היחידות הפיזיות שבה, דין הוא שנומר שהקונטראסט שבין חטיפות התנועה (קוצר) לבין אי-חטיפותה (אי-קוצר, או: אורך) הוא קונטראסט מהותי מבחינה פיזית והוא נמנה עם מצאי היחידות הפיזיות של לשון שירת-ספרד. קונטראסט זה הוא איננואריאנטה במצאי היחידות הפיזיות והוא עשוי להתממש בתור קונטראסט בין תנועות מאיכויות שונות. בידוע, ההבדל שבין איכויות התנועות הוא מהותי מצד התכונה הפיזית שבלשון: הקונטראסט בין התנועה החטופה לבין התנועה הלא-חטופה איננו מהותי מצד התכונה המבחינה של הלשון, אבל הוא מהותי מצד התכונה הפיזית. שם חמש האיכויות התנועיות הן האיננואריאנטות ואילו הקטעים התנועיים - הן השלמים והן החטופים - הם מימושים מותנים שלהן, כאן הקונטראסט שבין חטיפות לאי-חטיפות הוא האיננואריאנטה וחמש האיכויות התנועיות הן מימושיה של איננואריאנטה זו. ממש כמו בקונטראסט הטעם, קונטראסט זה מהותי מצד התכונה המבחינה הוא. מהותי בו מקומה של התנועה המוטעמת ברצף ביחס לתנועות הלא-מוטעמות שבשכנותה. אבל איכויות התנועות שבהן מתממש קונטראסט הטעם אינן מהותיות. אף בקונטראסט החטיפות כד.

4.0 חס לנו מלהניח כאן "תחבולה מלאכותית". לא תחבולה מלאכותית לפנינו אלא בינה בלשון, דוגמה מאלפת לכלל גדול בלשון: עובדה של הגייה שאינה מהותית מבחינה אחת מתקבל על הדעת שהיא עשויה להיבחר ביום מן הימים להיות כלי המחזיק מהותיות מבחינה אחרת.

4.1 אם אנו מאזינים לעדותו של המדקדק וקוראים את שירת-ספרד לפי המסורת שעליה העיד, נוכל לבחון את האליטרציה כחלק מן התבנית הצלילית החוזרת ונשנית בשיר. נתבונן תחילה ב"יתד". ב-100 בתי-השיר שלפנינו היו, כאמור לעיל, 567 יתדות, כלומר בממוצע 5.67 יתדות לבית. התנועה החטופה שבידה והתנועה הלא-חטופה שבה יכולות להיות מאיכויות שונות או מאיכות זהה, כלומר אליטראטיביות. אם נקרא את הבתים הללו לפי הקריאה שתיארו אידלסון בתרע"ג ופרופ' מורג באנציקלופדיה יודאיקה, כרך 13,

נמצא 106 יתדות אליטראטיביות (כלומר: 18.79%), או: יתד אליטראטיבית אחת על כל חמש יתדות, או גם: 1.06 יתדות אליטראטיביות בממוצע בבית. אבל אם נקרא את השירים לפי המסורת שעליה העיד חיוג', נמצא 267 יתדות אליטראטיביות (כלומר 47.34%), ובממוצע 2.67 יתדות בכל בית, לאמור: מכל שתי יתדות אחת היא אליטראטיבית. דבר זה ניתן לראות בטבלה שלהלן:

טבלה מס' 5

חשבון היתדות האליטראטיביות

(מתוך 100 בתי-שיר: 567 = 100%)

המסורר	סה"כ		היתדות האליטראטיביות בבתי-השיר הנ"ל		ממוצע בבית	מספר יתדות	סה"כ 100%
	בקריאה המקובלת		בקריאה לפי כללי חיוג'				
	יתדות שוות איכות לביט	ממוצע לביט	יתדות שוות איכות לביט	ממוצע לביט			
הנגיד	28 (19.86%)	1.12	69 (48.94%)	2.76	5.64	141	
רשב"ג	19 (13.01%)	0.76	68 (46.58%)	2.72	5.84	146	
רמב"ע	22 (17.60%)	0.88	57 (45.60%)	2.28	5.00	125	
ריה"ל	37 (23.87%)	1.48	73 (47.10%)	2.92	6.20	155	
סה"כ	106 (18.79%)	1.06	267 (47.34%)	2.67	5.67	567	

העלייה הזאת בשיעור האליטראציה נובעת משניים: ראשית - מן ההרמוניה הווקאלית שבין איכות השווא הנע לבין איכות התנועה של הגרונית שלאחריה, שנית - מן העלייה בשכיחות האיכות a, בין חטופה בין לא-חטופה. יוצא אפוא שהיתד שהיא כאמור המקום שבו מתממש הקונטראסט הכמותי שבין התנועה החטופה לתנועה הלא-חטופה היא גם המקום המועד להחזיק מידה ניכרת של אליטראציה.

4.2 גם שאר כל היחידות של השיר השקול - העמוד, הדלת והסוגר, הבית וכו' - נבחנו עד כה מן הבחינה הכמותית. עכשיו נוכל לבחון את היחידות הללו, כיצד משתלבת בהן האליטראציה בחינת תבנית צלילית חוזרת. אלא שבחינה זו עלולה לחרוג מגבולות הזמן שהוקצה להרצאה. כדי לשבר את העין די לי אם אציין, שבמדגם שלפנינו יש שהרצף האליטראטיבי מכיל יותר משתי תנועות. יש שהוא בן שלוש תנועות, בן ארבע תנועות וכו'.

דבר זה אפשר לראות בטבלה המובאת להלן:

טבלה מס' 6

חשבון הרצפים המכילים תנועות שוות-איכות

(מתוך 100 בתי-שיר: 2213 = 100%)

בקריאה לפי כללי חיוג'		בקריאה המקובלת		מיני הרצף
מס' תנועות	מס' רצפים	מס' תנועות	מס' רצפים	
674	337	536	268	רצפים בני 2 תנועות שוות-איכות
288	96	177	59	רצפים בני 3 תנועות שוות-איכות
124	31	76	19	רצפים בני 4 תנועות שוות-איכות
40	8	30	6	רצפים בני 5 תנועות שוות-איכות
18	3	24	4	רצפים בני 6 תנועות שוות-איכות
14	2	7	1	רצפים בני 7 תנועות שוות-איכות
1158	477	850	357	סה"כ
(52.33%)		(38.41%)		

בקריאה המקובלת מצויים 357 רצפים אליטראטיביים מגדלים שונים ובהם נקרות 850 היקרויות של תנועות, כלומר: 38.41% מכלל 2213 התנועות שב-100 בתי-השיר; בקריאה לפי כללי חיוג' עולה מספר הרצפים האליטראטיביים ל-477 ועולה מספר התנועות הנקרות ברצפים אלה ל-1158, שהן 52.33% מכלל התנועות שבמדגם.

4.3 פרופ' שירמן, בהרצאה שלו שנזכרה לעיל, אומר שאפשר היה לחשוב, שהשיר הכתוב במשקל היתדות מעורר רושם של חדגוניות, כיוון שכל הבתים של אותו שיר (להוציא את השיר הסטרופי) יש בהם אותו מספר הברות קצרות וארוכות והן באות באותו סדר. אבל ממשיך שם פרופ' שירמן, שבצד הקונטראסט הכמותי העושה את המשקל מתממש בבית גם הקונטראסט של ההטעמה הדקדוקית שבין ההברה המוטעמת לבין ההברות הלא-מוטעמות שבשכנותה. שני מיני קונטראסט אלה שונים זה מזה וכך נוצר גיוון חרף הקביעות. במקביל להפסקים (לקזורות) שבין יחידות המשקל שבבית (הדלת והסוגר, העמודים) יש בו בבית גם הפסקות המתבקשות מצד התוכן, כגון ההפסקות שבין היחידות התחביריות. בדרכים אלו נוצר גיוון חרף הקביעות ונמנעת חדגוניות. אם אנו מאזינים לעדותו של המדקדק ומשחזרים את הקריאה שקראו המשוררים עצמם את שיריהם לבני-דורם, גובר עוד יסוד של התבנית הצלילית החוזרת ונשנית בשיר: היסוד האליטראטיבי, ואף הוא ראוי לתיאור מפורט בצד המשקל והחריזה.

חוקר שירת ספרד וחוקר תולדות הדקדוק כל אחד טווה חוט במחקרו: זה חוקר את המשקל הספרדי וזה חוקר את משנתם הלשונית של מדקדקי-ספרד. בדבריי אלה היה בדעתי לחבר שני חוטים אלה ולהעמיד קשר, עוד קשר ברשת שבעדה אנו מעיינים עיון מחקרי בלשון העברית - בצורותיה ובשימושיה במאות ה"י-ה"ב.

ד.

הא' בן-חיים: בישיבה זו עלינו לבחור ועדה לבירור סגולותיהם של מועמדים חדשים לחברות באקדמיה.

שלחנו אליכם חוזר, ובו ביקשנו שתמליצו על מועמדים לחברות באקדמיה, והודענו על המועד האחרון להצעת מועמדים. אמרתי, שאפשר להסתפק בשלב הראשון בחתימה של חבר אחד על ההצעה למועמד. זה לא ניתן לפי התקנון, המחייב שלוש חתימות. הכוונה הייתה לראות מי הם המועמדים, ואם יש כמה חברים המציגים אותו מועמד, להודיע להם על כך ולבקש מהם להגיש הצעה חתומה בשלוש חתימות כשרות. שוחחתי עם כל אחד מהחברים שהציע מועמדים. מי שיש לו הצעות נוספות למועמדים, יואיל להגיש את ההצעה עד תום הישיבה. וכך נאמר בתקנון:

"סדר בחירת החברים לפי התקנון הוא: מציעים מועמדים לחברות באקדמיה לפני המליאה לכל המאוחר בישיבתה הקודמת לישיבת הבחירה. כל הצעה טעונה חתימתם של שלושה חברים מציעים.

בישיבה הקודמת לישיבת הבחירה מעמידה המליאה ועדה לבירור סגולותיהם של המועמדים. הוועדה מביאה את מסקנותיה לפני המליאה בישיבת הבחירה. הדיון במסקנותיה של הוועדה הוא סודי."

בישיבה זו עלינו לבחור את הוועדה. הוועדה, שפעלה בעניין זה עד עכשיו, חברה היו - נוסף על הנשיא מכוח תפקידו - החברים האדונים אורבך, איתן, בלאו ושלי. ועדה זו נבחרה לפני שנתיים, אם כי היא פעלה גם קודם לכן מכוח בחירה קודמת. לוועדה יכולים להיבחר רק חברים, ולא חברים יועצים, שהחברים היועצים עשויים להיות מועמדים בבחירה.

דובר על בחירת חברים חדשים לוועדה, והוצעו האדונים דותן, רבין, רוזנטל ושירמן. הנשיא או סגנו ינהלו את ישיבות הוועדה. כל חבר רשאי להציע חברים אחרים, אבל לא יותר מארבעה חברים.

האקדמיה חייבת לחשוב, כיצד לאזן במקצת את משקל הסופרים בתוכה כנגד משקלם של חוקרים בלשון. איננו מצליחים להגיע לאיזון, הואיל והבחירות חשאיות, ולא כל מועמד שהוצע נבחר. צריך גם למצוא אנשים צעירים יחסית, שיוכלו וירצו למשוך בעול.

הא' שירמן: ועדה זו צריכה לעבוד בשבועות הקרובים.

הא' בן-חיים: ועדה זו צריכה להתכנס בקרוב. אפשר לזמן את הוועדה לעיון בשמות המועמדים.

הא' שירמן: ספק אם אוכל להשתתף בוועדה. אני מבקש להציע חבר אחר במקומי.

הא' בן-חיים: ההצעות מרובות הן מן המקומות הפנויים. לפני המליאה תעמוד השאלה, את מי יש להעדיף, ולכן רצוי, שהחברים שהציעו מועמדים יוסיפו על הצעתם דברי הסבר והנמקה על פעולתו של האיש בלשון ועל התועלת שתוכל האקדמיה להפיק מחברותו בה. חשוב, שלא להסתפק בשם מכובד, אלא לחשוב גם על נכונותו לשאת בעול ועל הכשרתו לכך. הדבר יועיל למועמד המוצע וגם לוועדה.

נבחרו לוועדה האדונים דותן, רבין, רוזנטל ושירמן.

הואיל והא' שירמן עומד לצאת לחו"ל, אני מבקש שתתכנס הוועדה בהקדם.

הא' רבין: ההערכה צריכה להיות לפני המליאה, ולא לפני הוועדה. שמה במקום שיכתבו אנשים בקצרה על המועמד, מוטב שאחד המציעים יקום במליאה ויגיד כמה מלים על המועמד, ואולי גם יענה על שאלות. מי שחתם הרי יהיה מוכן לומר כמה מלים טובות. לדעתי זה יעיל יותר מאשר לשלוח פתקים לוועדה. הוועדה יודעת את ערכם של האנשים.

הא' בן־חיים: מתוך הרשימה של המועמדים הוועדה ממליצה על מועמדים בהתחשב במספר המקומות הפנויים. תפקידה של הוועדה הוא לומר, שחברים אלו ראויים להיבחר עכשיו. המליאה תשמע את כל השמות שהוצעו, והמצביעים רשאים להצביע גם על מי שלא המליצה הוועדה עליהם.

הא' אברמסון: תפקידה של הוועדה הוא לבדוק, אם פלוני שהוא מומלץ, קיבל שלוש חתימות. הוועדה יכולה לחקור ולבדוק את טיבו של המומלץ ואת נכונותו לעבוד בעבודת האקדמיה. כדי לקצר את הדרך אנו מבקשים מהמצביעים, שיכתבו כמה שורות, למה פלוני ראוי להיבחר.

הא' רבין: אותם נימוקים יובאו גם לפני המליאה?

הא' אברמסון: ודאי.

הא' בן־חיים: הוועדה מבררת את כשרות המועמד מבחינה פורמאלית, היא ממליצה ומחווה דעה. לעתים קורה, שחבר הוועדה שואל את האיש, אם הוא מסכים להיבחר. היו בעבר הצעות למועמדים, והם הודיעו, שלא יוכלו לקבל על עצמם את החברות באקדמיה.

ה.

הא' רבין: לא הייתי בארץ בשעה שנידונה הרשימה ולכן גם לא השתתפתי בדיון. נשארנו מונחים אחדים, שאת המשך הדיון בהם העבירה המליאה לוועד המינוח. שם דנו (ביום כ"ה באייר) במונחים האלה, בהשתתפות חברי הוועדה למונחי הדקדוק בבת־יהספר, והאדונים איתן, בן־שמאי, מדן ומלצר ובהשתתפותי לאחר שחזרתי לארץ. אנו מביאים לכם את המונחים שהוסכם עליהם באותן ישיבות. המונח הראשון הוא dialect. היו כמה הצעות, כולן נשקלו, לבסוף הגיע ועד המינוח למסקנה, שהמלה להג היא המתקבלת ביותר על הדעת מבחינת הבלשנים. אם יש שאלות, אני מוכן להוסיף ולהסביר מדוע לא "ניב".

הא' דותן: ולמה לא להוסיף גם "דיאלקט"?

הא' רבין: מותר לכל אדם להשתמש במלות לועזיות. למלה "דיאלקט" יש יתרון גדול. אך הוועדה רצתה במלה עברית.

הא' דותן: אני מציע להוסיף את "דיאלקט".

הא' בן־חיים: לא הצלחתי לשכנע את ועד המינוח, שכל הספרים השימושיים העוסקים בדיאלקטיקה, כגון הנאציקלופדיה המקראית ואחרים, מדברים על ניבים. ביקשתי לתת את שני המונחים. ועד המינוח לא הסכים לקבל זאת. אלה שכתבו עברית כתבו: "ניבים". אלה שכותבים עכשיו כותבים: "להגים". תיאורטית אנו יכולים להציע הצעות נוספות. ועד המינוח לא קיבל זאת.

הא' מורג: האם הרשימה פתוחה לדיון?

הגב' בהט: הוחלט, שמה שיחליט ועד המינוח תקבל המליאה, והנושא לא יחזור לדיון.

הא' מדן: ועד המינוח החליט לפי ייפוי-כוח של המליאה, שהסמיכה אותו להחליט.

הא' שלי: לא שמעתי החלטה, שוועד המינוח הוא המוסמך להחליט.

הא' מדן: כך הוחלט לעניין זה.

הגב' בהט: אני קוראת בפרוטוקול:

"ההצעה להסמיך את ועד המינוח להחליט סופית על אחת ההצעות ולהודיע על כך למליאה - נתקבלה".

הא' בן-חיים: אין על מה לדון. יש הודעה, ואנו מקבלים אותה.

הא' דותן: לא ביקשתי לפתוח את הוויכוח, לכן לא הצעתי את ההצעה "ניב". שאלתי שאלה. הרי אפילו לגבי הודעה מותר לשאול שאלה, ובייחוד שהחבר המדווח שאל את החברים, אם יש להם שאלות. בתגובה לשאלתו "אם יש שאלות?" שאלתי: מדוע אין כאן גם "דיאלקט"?

הא' רבין: נתתי תשובה, שמותר תמיד להמשיך להשתמש בנסיבות שונות במונח הלוועזי המקובל.

הא' דותן: מדוע לא ייכתב בפירוש "דיאלקט" ליד "להג" ברשימה?

הא' איתן: לפי זיכרון דברים של המליאה זו הודעה, שלא הייתה כוונה להתווכח עליה, אך אפילו על החלטה של המליאה עצמה חבר רשאי לערער. לפי שעה, זו החלטה של ועד המינוח והמליאה. אם יש ערעור או הצעה לתיקון קטן, כגון הצעתו של הא' דותן להוסיף ליד "להג" גם "דיאלקט", אפשר לקבל זאת. אני חוזר ואומר, שהיו מתנגדים ל"להג", אבל איש מהם לא הציע הצעה אחרת.

הא' שלי: היו הרבה הצעות.

הא' בן-חיים: אני מפסיק את הוויכוח. אין על מה להתווכח. יש קצת חוסר תיאום בין זמן הכנת זיכרון הדברים והפצתו לבין הזמן שבו קובעים את סדר היום. אילו ראיתי את זיכרון הדברים בזמן שקבענו את סדר היום של הישיבה, לא הייתי כולל סעיף זה בסדר היום, אלא מסתפק בהודעה בכתב. אבל זיכרון הדברים הגיע בשלב מאוחר יותר, לאחר שניסחנו את סדר היום. האקדמיה יכולה תמיד לחזור ולדרוש דיון. אני עצמי מתנגד למונח זה, אבל כך הוחלט. עכשיו מתברר, שאין צורך אפילו לקרוא את הרשימה.

הא' דותן: אני יודע, שהייתה החלטה, שמונח זה לא יחזור אל המליאה, ואיני בא לערער על כך. גם שאלתי לא באה לערער על כך. אני בא לערער על הפירוש. בישיבה הקודמת עמדו לדיון שלושה עניינים: האחד - שהביא ועד המינוח, עניין "להג" ו"ניב", השני - שינוי

מונחים, שהעלה הא' מורג; והשלישי - מונח אחד, שאני ערערת עליו. לגבי המונחים שהציע הא' מורג אכן הוחלט - וכך נכתב בזיכרון הדברים - שהחלטת ועד המינוח היא הקובעת. לא כן לגבי הערעור שהעליתי אני. אני מבקש אפוא לדון בערעור שלי על מונח אחד אחרון: "פוסק - normative".

הא' שלי: מדוע זה יוצא מן הכלל?

הא' בן-חיים: שוועד המינוח יפסוק בכל המונחים.

הא' דותן: לא לגבי מונח זה. אני על כל פנים לא ביקשתי זאת. בזיכרון הדברים מיישבת המליאה כתוב: "הא' בלאו: הוועד יחליט על הרשימה של המונחים שמביא הא' מורג". העליתי את ההצעה לאחר זאת.

הא' בלאו: הפירוש היה בהחלט, שהכוונה היא לכל המונחים, מדוע נבוא להוציא עניין אחר? וכי ערעור זה היה מיוחס יותר?

הא' דותן: איני מפרש, אני קורא. איני מקבל את ההחלטה של ועד המינוח. אני מבקש אפשרות לערער על כך במליאה, אם לא בישיבה זו - הרי בישיבה אחרת. העניין הוא חשוב דיו.

הא' אברמסון: אולי תקרא בקול את הפסקה, כדי שידעו החברים על מה דנים?

הא' דותן: אמרתי שם ש"דקדוק פוסק" זה מונח בלתי אפשרי. נימקתי זאת.

הא' בן-חיים: אני קורא את הפסקה מזיכרון הדברים: "אני קובע כי לא היה ערעור לשוני על שום מונח. היה ערעור ענייני לגבי צורה זו או אחרת. ועד המינוח הוא שיחליט לגבי הצד הענייני".

אני מסכם: העובדה היא, שניתן לוועד המינוח ייפוי-כוח להחליט בסמכות המליאה. גם הא' דותן מסכים, שניתנה סמכות זו לוועד המינוח, אבל הוא טוען, שזה לא חל על המונח "פוסק". הבינותי, שגם עניין זה ועד המינוח קובעו.

הא' בלאו: זה מצב בלתי אפשרי. עכשיו אנו הופכים את הקערה על פיה בכך, שאנו אומרים: דווקא המלה האחרונה אינה שייכת לעניין, והדברים הקודמים היו שייכים.

הא' בן-חיים: אמרנו, שוועד המינוח יחליט על הצד הענייני.

הא' דותן: לי ברור, שלא כך היה. הא' מורג הביא רשימה ארוכה ומנומקת של ערעורים על החלטה קודמת. על רשימה זו הוחלט, שהיא תועבר לוועד המינוח. העניין שהעליתי היה בסוף הישיבה, הוא לא נידון. רק הצגתי את הדברים. לא היה ויכוח על שאלה זו, מאחר שזה היה בסוף הישיבה. על כל פנים עניין זה לא הועבר לוועד המינוח.

הא' בלאו: אני מוכן לקרוא פעם נוספת מה שכתוב בזיכרון הדברים - ואני מקווה, שאינך מערער על הכתוב בו: "הא' בן-חיים: המלה נורמאטיבית והמלה נורמאלית - אלה שני דברים שונים. המלה נורמאטיבית פירושה, שרק בצורה זו אתה רשאי להשתמש. הדקדוק הנורמאטיבי קובע הן ולא. אני קובע, כי לא היה ערעור לשוני על שום מונח. היה ערעור ענייני לגבי צורה זו או אחרת. ועד המינוח הוא שיחליט לגבי הצד הענייני". אם זה

לא כלול, הרי שאיני יודע מה כלול. יש לך אפשרות אחת - לערער על זיכרון הדברים.

הא' בן־חיים: יש אפשרות אחרת - להצביע על הפירוש.

הא' דותן: לא אעמיד להצבעה עניין פורמאלי. חשוב העניין עצמו. אם החברים חושבים, שזה אינו עניין שראוי לדון בו...

הא' בלאו: החברים אינם יכולים לחשוב, כי הם החליטו שלא לדון.

הא' דותן: לדעתי, על כך לא החליטו בשום מקום, גם לפי זיכרון הדברים.

הא' בלאו: החברים פסקו בצורה פסקנית.

הא' בן־חיים: אפשר לערער על מונחים, כפי שאעשה גם אני בהזדמנות אחרת.

הא' רבין: אני מבקש להעיר הערה, שתרגיע את הא' דותן: "דקדוק פוסק" - "פוסקני" "פוסקנות" אינם מופיעים ברשימה זו כלל. הם נמחקו מהרשימה.

הא' דותן: אני מדבר גם על "פוסק".

הא' בן־חיים: זו בעיה עקרונית. לא מדובר על מלים. מסרנו לוועד המינוח את ההכרעה, והוא הכריע. אפשר לערער על מונחים.

1.

הא' בן־חיים: "חברה בת" או "חברת בת"? - זו שאלה, שצריך לתת עליה תשובה למשרד המשפטים, והחלטנו להביא אותה לפני המליאה.

הא' שלי: במונחי החברות, שהבאתי לאקדמיה לפני 20 שנה, נקבעו שני מונחים, לבררה, בשביל המושג "אם" ו"בת" המצוי בחיי התרבות. באנגלית: holding company או princi- pal c. - היא האם (אם הקימה בת או בנות); ו- subsidiary c. היא כל אחת מבנותיה. בגרמנית קוראים להן Muttergesellschaft ו-Tochtergesellschaft. הגרסה הגרמנית היא שאומצה בא"י מראשית היישוב היהודי החדש. הבאתי לפני האקדמיה שלוש דרכים של תרגום עברי המצוי למושגים אלה, שלא כולן שימשו או ששימשו בערבוביה, והן:

א. חֶבְרָת אִם, חֶבְרָת אִם; חֶבְרָת בַּת, חֶבְרָת בַּת

ב. חֶבְרָה אִם, חֶבְרָת אִמּוֹת; חֶבְרָה בַּת, חֶבְרָת בְּנוֹת

ג. אִם חֶבְרָה, אִמּוֹת חֶבְרָת; בַּת חֶבְרָה, בְּנוֹת חֶבְרָת

כל שלוש הדרכים כשרות מבחינת הלשון העברית, אבל אני טענתי לדרך א' משום הקלות שבה מצד שטף הדיבור ומצד נטייתם של אנשי המקצוע, אך בעיקר משום צירוף הלשון המקורי, המשנאי הנאה, שבו משמשות התיבות אב, אם, בן ובת למושגים המופשטים של יסוד והמשך, עיקר וטפל, אב או אם, הכל לפי העניין ולפי מקומם של הסומך והנסמך. זאת כנגד שתי הדרכים ב' וג', שצירופם, ביחיד וברבים ובשינויי ניקוד - כבד ביותר. וביחוד כשבלשון ימינו נשתגר הצירוף הזה של אב, אם, ובת כסומך, שאיננו טעון, אף אינו סובל, ריבוי.

המליאה של הימים ההם החליטה, דומני ברוב מועט, להמליץ על שתי הצורות ב' או ג', לבררה, בלי שפסלה, כמובן, את א'.

בחוק הראשון שנתקבל בכנסת לאחר המלצה זו ראיתי עצמי כפות להמלצת האקדמיה והשתמשתי בדרך ב'. אולם כשהגופים הנזקקים לחוק זה, והמה מרובים, התחילו מרחיבים את חקיקתם שלהם - תקנות, פרסומים, מכתבים וכו' - מרדו בהמלצה, ונהגו איש כדרכו ובטעמו. מתוך כך שינתה טעמה גם החקיקה של הכנסת. אין ספק, שרובו של הציבור נוהג לפי דרך א'. ואני מציע, שהאקדמיה תתיר, לפחות, אם לא תרצה לשנות ולבטל החלטה קודמת, גם את השימוש בדרך ג', תניח את הבררה המשולשת לציבור, וימים יכריעו. בוויכוח שלפנינו משמש לדוגמה הציור "חברת בת" או "חברות בת", אבל ההחלטה תחול, כמובן, על שאר הציורים שבסמיכות זו, הכול לפי הנושא.

הא' בן־חיים: ועדת הדקדוק דנה בשאלה, ולא מצאה פגם בדקדוק ב"חברת בת". הדבר אפשרי על פי הדקדוק. כשם שאתה אומר "חברה בת", אתה אומר "חברת בת". היא מצאה, שכל אחת מהדרכים יש לה סימוכין בעברית. כך מצאה ועדת הדקדוק. המליאה היא הקובעת. לכן הובא העניין למליאה. אם לא נמליץ על אחד המונחים דווקא, השאלה היא, אם "חברת בת" היא דרך נכונה.

הא' אבן־שושן: לגבי היחיד אין בעיה. מדובר בריבוי: האם צריך לומר "חֲבֵרוֹת בנות" או "חֲבֵרוֹת בת"? לפי הצעת הא' שלי נאמר: "חֲבֵרַת בת, חֲבֵרוֹת בת".

הא' בן־חיים: אתה מרבה או את הנסמך ולא את הסומך, או את הנסמך וגם את הסומך.

הגב' בהט: כאשר נקבעו דיני החברות, החליטה האקדמיה במפורש שתי דרכים מותרות: "בת חברה", "חברה בת". הריבוי המתחייב מזה: "בְּנוֹת חברה", "חֲבֵרוֹת בְּנוֹת". עכשיו בא ערעור מצד הא' שלי, בעקבות מה שהכול משתמשים בו: "חברת בת". השאלה הועלתה בוועדת הדקדוק: האומנם "חברת בת" היא דרך כשרה? נקבע בוועדת הדקדוק, שמותר לומר מצד הלשון "חברת בת". עכשיו צריך קודם כול לאשר, שמותר לומר "חברת בת", כי לא זו הדרך שנתקבלה באקדמיה. ועדת הדקדוק נמלכה בדעתה, שאסור לנו לבטל את שתי הדרכים הקודמות. לא ייתכן, שמדי כמה שנים נחזור בנו. מותר לנו להוסיף דרך, כיוון שהיא מקובלת, אבל לא להחליף את דרכנו בכל פעם שיצוץ בקהל שימוש אחר.

הא' מייקס: הדיון עם הא' שלי. כאשר אני שומע "חֲבֵרוֹת בנות", נשמע לי הדבר מוזר ביותר. לא זו בלבד שצדקו אלה שערערו על השימוש הצורם, אלא שכאשר ייאמר "חֲבֵרַת בת, חֲבֵרוֹת בת", נהיה נאמנים לרוח הלשון. אף על פי שכבר התאזרח השיבוש, בכל זאת מציע אני "בת" בתור סומך. זו דרך סבירה והגיונית.

הא' בן־חיים: זו הצעה של ועדת הדקדוק - לאשר אפשרות זו.

הא' איתן: איני מסכים עם ועדת הדקדוק, שביטלה את הדרכים הקודמות. התוספת של "חֲבֵרוֹת בת" אינה באה לבטל את הדרכים האחרות.

הא' בן־חיים: נתקבלה החלטה - "חברה בת", "בת חברה" ונימוקי החברים עמהם. החלטה זו מראה איך להשתמש. אין היא מוציאה מכלל אפשרות להשתמש בדרך אחרת. לא אמרו, שהדרך האחרת פסולה, ועדת הדקדוק אומרת, שאין לה סיבה לפסול זאת. אפשר להוסיף את המונח. אין פירוש הדבר, שאנו מבטלים, אלא אנו מוסיפים דרך זו. השאלה היא, אם המליאה מאשרת זאת.

הא' איזק: גם אני נוטה להצעה נוחה יותר ושימושית יותר של הסמיכות, "חברת בת". הנימוקים שנימק הא' שלי מסתברים מאוד, בייחוד כשהוא מסתמך על השימוש במלה "אב". אנו אומרים "תכנית אב". אבל הצירוף, שאנו מדברים בו, אינו ביטוי ספרותי בלבד. זה מונח שבמקרים רבים בא בחוק. האקדמיה תישאל מה דעתה, איזו הצעה משלוש ההצעות היא בוחרת להציע למחוקק. אני חושב, שצריך להציע את ההצעה האחרונה, אבל האקדמיה צריכה לפסוק בעניין.

הא' שלי: כבר היו דברים בעולמנו. האקדמיה החליטה על מונח אחר של אותו חוק החברות - floating charge ונקבע "שעבוד עולה ויורד" (לפי גזרת "קרבן עולה ויורד"). המשפטים דחו מונח זה "על הסף", והאקדמיה לא נמנעה מלבטל את החלטתה הראשונה, ואישרה את המונח "שעבוד צף".

הא' בן-חיים: פעם קבעה המליאה מונח "שעבוד עולה ויורד", ולא רצתה להסכים ל"שעבוד צף". לבסוף נכנעה וקבעה לאחר זמן "שעבוד צף". קיימות שלוש אפשרויות. הרבה חוקים נוסחו לא במונח "חברת בת", אלא "חברה בת". (הא' שלי: חוק אחד.) עתה אנו אומרים, שגם דרך זו מותרת. יש הבדל בין השאלה, מה מותר בדקדוק, ובין השאלה, איזה מונח אנו קובעים. אם נאמר פסול, אני מציע שלא נפסול את שנקבע קודם, ובאמת אין זה שימוש לשון פסול, אלא נוסף "חברת בת" מפני שהוא נכון מצד הדקדוק.

הא' איזק: על מה המליאה ממליצה? על מה היא מורה?

הא' בן-חיים: היא הורתה: חברה בת. היא אומרת עתה, שזו אינה הדרך היחידה.

הא' שלי: הייתי מציע, שתמליץ המליאה על דרך זו.

הא' בן-חיים: כאשר היא ממליצה, הריהי קובעת. אפשר להסתפק בתוספת זו. אנשי החוק יבחרו את הדרך הנוחה להם. אני מביא להצבעה את הצעת ועדת הדקדוק לומר, ש"חברת בת" הוא מונח נכון מצד דקדוק הלשון, והריבוי ברור: "חברות בת".

המונח "חברת בת" נתקבל.

הא' דותן: מאחר שהצגת זאת כהצעתה של ועדת הדקדוק, אשאל: כשאנו רוצים להביע את שייכותו של גוף מסוים לגוף אב, האם דרך זו היא דרך כשרה בכל מקרה? ואם כן, האם חייב להיות אז התאם של מין בין הנסמך לבין הסומך? מבחינת הדקדוק אפשר לומר "מוסד בת". האם בצירופים כאלה לא יהיה צורך לומר דווקא "מוסד בן", ולא "מוסד בת"? אני חושב, שיש לתת על כך את הדעת, ולהחליט.

הגב' בהט: אתה פוסל את "תכנית אב"? שם אין התאם של מין.

הא' בן-חיים: יש לנו "דודן", "אחיין", גם במשמע "בן-אחות", "בן-דוד", "בת-דודה". בעברית אתה יכול לומר, כאשר הסומך והנסמך הם שני שמות, שאין המין הולך לפי הנסמך.

הא' דותן: תפקידו של הסומך הזה הוא שונה. שאלה זו אינה תיאורטית. לפני שנים רבות עלתה שאלה מעין זו בוועדה למונחי הגאוגרפיה. דיברו אז על סוגי יישובים שונים, על "בנות עיר", על "ערים בנות". יש לזה אסמכתא מקראית (עיר ובנותיה). אחר כך הגיעו ליחיד: "עיר בת", "מושבת בת", אך התקשו בזכר: "קיבוץ בת", "יישוב בת". השאלה עלתה בכל חומרתה באותה ועדה. יש מקום לשאלה זו, ואני מציע שידונו בה.

הא' בן־חיים: תציע שאלה קונקרטי וידונו בה.

הא' דותן: לא כאן.

הא' איתן: יש לי להוסיף דוגמה כדי להראות, מה קרה. ברשימה של מונחי הדמוגרפיה הייתה לנו "משפחה גרעין". אחרים אמרו "משפחת גרעין". לפי ההחלטה של "חברת בת" עכשיו גם "משפחת גרעין" כשרה. שאלה דקדוקית זו עולה בוועדות מינוח רבות.

הא' בן־חיים: אם יש שאלה דקדוקית, נעביר אותה לוועדה, ושם יעלו אותה.

הא' דותן: אני מבקש להעלות את השאלה בוועד הדקדוק.

הא' בן־חיים: העלה אותה בכתב. שאלה לשונית-סגנונית-דקדוקית חייבת להתברר תחילה בוועדה.

ז.

הגב' בהט: לפניכם רשימה של כמה ממונחי הדמוגרפיה, שהמליאה מתבקשת לאשרם.

הא' צרפתי: הבעיה של מונחי הדמוגרפיה היא, שלגבי אחדים מהם יש התנגשות בין מונחים, שכבר נקבעו בוועדות אחרות, לבין המונחים שבשימוש אצל אנשי הדמוגרפיה. לכן במונחים אלו רצוי לשמוע את דעתכם. "עוקבה" - cohort בעיקרו זה מונח צבאי לטיני. השימוש בו הוא כפי שמופיע בהגדרה. חידשנו את המלה "עוקבה", מצד אחד מפני שזו קבוצת אנשים שעוקבים אחריהם, ומצד שני, כדי לקיים את הצליל הצבאי, על משקל עוצבה, אוגדה.

הא' קלעי: ואיך תקרא קוהורטה צבאית?

הא' מדן: אם אתה מדבר על cohorts צבאי רומי, תניח את השם הרומי כצורתו.

הא' דותן: בסדר היום בסעיף "אישור מונחים" יש שתי "הודעות למליאה". עכשיו אני רואה כי יש שני סוגים של "הודעה למליאה" - הודעה שאי אפשר לדון עליה, והודעה שאפשר לדון עליה.

הא' בן־חיים: הישיבה הקודמת של המליאה החליטה, אם טוב או לא טוב, לתת לוועד המינוח את סמכות המליאה.

הא' דותן: אם כך, למה החזירו זאת למליאה?

הא' בן־חיים: הסברתי.

הא' איתן: הייתה רשימה של מונחי דמוגרפיה, שנשלחה לחברים בהודעת סיכום. על חלק קטן מאוד היו הערות קצרות וערעורים, ואלה נתבררו; שאר הרשימה עומדת לאישור בלי ויכוח.

הא' בן-חיים: המליאה רשאית לדון על כל אחד מן המונחים הבאים ברשימה.

הצבעה

12 -	בעד המונח עוקבה
	נגדו לא הצביע איש
4 -	נמנעו

המונח עוקבה אושר.

הא' צרפתי: המונח הבא הוא "נְשָׁאָרוֹת". המונח חודש לשם הקיצור. לציון העובדה של "מי שנשארו בחיים" ייאמר "נְשָׁאָרוֹת" - תכונה של אדם או של קבוצת אנשים שנשארו בחיים. לא יכולנו לקבוע לשם כך "הישארות"; אם אומרים "הישארות", צריך להוסיף: "בחיים".

הא' שלי: לא אתחיל ב"נשארות", שכן מדאיגני יותר הפירוש שניתן למונח "שְׂאִיר", והוא עניין לשוני מהותי. כתוב בדף שלפנינו: "ועד המינוח החליט על "נשארות" מן "נשאר בחיים", ואינו קשור ב"שאיר", שהוא אחד מן המשפחה שנשאר לאחר מות קרובו" (ההדגשה בדף). מכאן משתמע, שראו את "שאיר" נגזר מ"שְׂאִיר", "שְׂאִיר בשר". ואין הדבר כך. כלל וכלל לא.

אני רשאי לראות עצמי כמייחד של המונח "שאיר", וזו עדותי: המונח נכנס לראשונה לספר החוקים לפני היות האקדמיה בצורתה החדשה, בימי ועד הלשון, ונתפרסם בחוק הביטוח הלאומי ארבעה חודשים לפני שנתקבל בכנסת "חוק המוסד העליון ללשון העברית", היא האקדמיה. מחברי ועד הלשון שסייעו לי באותם הימים זכורים לי הסופר אשר ברש ז"ל, שהתמיד בזה במסירות מרובה כבא כוח הוועד בת"א, ומר מאיר מדין יבד"ל. "שאיר" נגזר מן הפועל "שאר" ולא מן השם "שְׂאִיר", שמקורו בלשונות קדומים ומשמעו מזון או בשר, וממנו בעברית "שְׂאִיר בשר" - "בן משפחה", "קרוב". כשהגשתי, בשעתו, מונח זה לחברנו אבן-שושן, צירפתי גם את הידיעה, שהמונח נמצא בחוקי הביטוח והירושה, והסברתי משמעו שם, לשם דוגמה מן המציאות. הא' אבן-שושן שביקש לדייק, כדרכו, מוסיף במפורש לצד המונח שאיר: "מן שְׂאִיר" - ללמדך, שלא מן "שְׂאִיר" שעליו מדובר להלן במילון, אלא משי"ן-אל"ף-רי"ש אחר. והדברים מפורשים שם היטב בהרחבה ובמובאות.

"שאיר" נתחדש כדי להבחין בינו ובין התואר "נשאר", יש לו משמעות רחבה ביותר, ולייחד את שְׂאִיר למי שנשאר שלא מרצונו אלא מחמת אסון, מוות, שואה, מי שנשאר אחרי אחרים, שהיו במצבו ונספו. ניצולי השואה הם "שאירים" "שְׂאִירִים", "שְׂאִירֵי ישראל", לאו דווקא שאירי-בשר, ומצבם כולם הוא "שְׂאִירוֹת", ואין צורך לחדש "נשארות", "הישארות" וכדומה. יש, למשל, שאיריו של עם. איני רואה טעם להבדיל בין הדברים: לשם מה? אך אם נרצה להפריד, הייתי מציע מה ששמעתי מאחד החברים: שריד, שרידי, שרידות. אם מבקשים מונח נפרד כליל לניצולי "שואה" - מוטב באמת לפנות ל"שְׂרִיד" ול"שְׂרִידוֹת", כפי שהוצע לוועד, ואיני יודע בשל מה דחו הצעה זו.

הגב' **אבן-טוב**: לפי דעתי אין על מה להתווכח, כי לא על כך מדובר. בטקסט, וגם למעשה, כאשר משתמשים במונח זה בסטאטיסטיקה, זה מונח אבסטרקטי. פה מדובר על מי שנשארים בחיים, על הממוצע של מי שנשארים בחיים, (שאלה: ממה? מושג סטאטיסטי, ולא "שנשאר אחרי משהו"; זה לא שריד ולא פליט. לכן אני מציעה, שלא ניכנס לבריור דבר, שאין לו קשר עם מושגים בסטאטיסטיקה ובדמוגרפיה. השתמשו בפונקציה של הישארות בחיים. אם האקדמיה אומרת - "נשארות", נשתמש ב"נשארות". הוסכם על כך.

הא' בן-חיים: הייתה מגפה. אלה אנשים שנשארו בחיים מן המגפה.

הגב' **אבן-טוב**: לאו דווקא. בדרך כלל מודדים בסטאטיסטיקה תמותה או לידה, ומודדים גם תופעה נוספת: כמה נשארים בחיים מקבוצה מסוימת? ולא "מפני שהיה דבר".

הא' שלי: "שאיר" ו"שאירים" יכולים להיות לא רק ממשפחה, אלא גם מצבא שהיה במלחמה.

הא' איזק: לא ברור לי מן המלה "נשארות", אם הכוונה רק למעמדו של הנשאר בחיים, או אם הכוונה גם למושג survival, כגון ה-survival של העם היהודי. אני מבקש להבהיר את ההבדל בין survivorship ובין survival.

ולעניין שְאִיר: זה יפה במונח משפטי בענייני ירושה וביטוח לאומי; הוא אינו יפה, כמדומני, לתחום הדמוגרפי, שאנו עוסקים בו. באנגלית משמשת המלה survivor גם לניצול מאסון או לשריד מלחמה, גם לבן המשפחה התלוי, שנשאר אחר מות אביו ואמו, ושלמדנו לקרוא לו שְאִיר. לא הייתי נוטה לערבב את סוגי ה-survivors ונראה לי, שאין לקבל את ההצעה של הא' שלי להחיל את ה"שאירות" על כלל הנשארים בחיים.

הגב' **אבן-טוב**: בין שאר המדידות של האוכלוסייה עושה הדמוגרפיה גם מדידה של אנשים הנשארים בחיים בקבוצות שונות של אוכלוסייה - בין נשים, בין רווקים וכיו"ב. תופעה זו היא ה"נשארות".

הא' מיקס: ה"נשארות" כל כך נדושה מבחינה צורנית, שאני חושב שהיא פוסלת את עצמה. למשל: "נשארותם" של תלמידים (הכוונה: הוא "נשאר כתי" בשפת התלמידים!).

הא' אבן-שושן: שם תאמר: הישארותם.

הא' מיקס: יש נטייה רווחת להשתמש בצורה "נפעלות". אני מוכרח לחלוק על הא' שלי, שביקש להרחיב את המושג הזה ולפרוש את כנפיו על הרבה תחומים. הייתכן ש"שאיר" ייקרא גם אדם, שנשאר לפליטה מן השואה? צריך לחזור ולצמצם זאת לתחום המשפט בלבד: שְאִיר ייקרא רק אדם שנשאר במשפחה אחרי מות קרוביו. בכל התחומים הרבים שנגע בהם הא' שלי יש כל כך הרבה אפשרויות ביטוי: שריד, פליט; ואפשר גם לצרף צירופים.

אני מתנגד לצורה המדושדשת: נְשִאָרוֹת, נְכַתְבוֹת. אני מציע: "שאירות" או "שאירות".

הא' צרפתי: אני מבקש להוציא מכאן את המונח שרידי. אין כאן שום עניין של שואה. זה מונח טכני. השרידים הם בדרך כלל מעטים מתוך רבים, אולם כאן אפשר לדבר, למשל, על קבוצה של אנשים בריאים, שמהם 99% נשארים בחיים.

למה הגענו ל"נשארות", ולא ל"הישארות"? "הישארות" היא תכונה כללית, גם תכונה של מי שנשאר באולם, אחרי שהישיבה מתפזרת. איני בטוח, שלא היה אפשר להשתמש ב"שאר", אך ייתכן שהרבה יותר טוב להשאיר את "שאר" בענייני ירושה וביטוח לאומי, ולהשתמש במלה אחרת מאותו שורש לצרכים אחרים.

לי נראה, ש"נשארות" זו מלה טובה. הזרות שאחדים מרגישים בה, היא משום שלעולם מלה חדשה אינה מצלצלת טוב, עד שמתרגלים לה.

הא' אבן-שושן: איני מבין, מדוע משקל "נפעלות" אינו נראה בעיניו של הא' מיקס. הרי זה משקל טבעי ומובן, אם כי אינו שגור הרבה בלשון. איך נקרא לתופעה של ילדים נעזבים: - "נעזבות". וכן יש "נפקדות". מה רע בצורה זו, "נפקדות"? אמנם משקל "נפקדות" אינו שכיח בלשון. ואדרבה, יש להרחיבו ולהפרותו לשם דיוקה של הלשון.

לגבי ה"נשארות" הצליחה הגב' אבן-טוב להסביר, שאין מדובר כאן על מי שנשאר אחרי מישהו, על מי ששרד. הכוונה היא לציין את התופעה של הישארות בחיים. אפשר לומר: הישארות בחיים. ורק לשם קיצור במונחים הצעתי בוועדה, שבמקום "הישארות בחיים" נאמר נשארות. סבורני, כי אלמלא נוספו בהצעה שבכתב גם הסברים למונח, אולי לא היינו מגיעים לדיון. ההסבר אינו חלק אינטגרלי של ההגדרה. ויש להבחין הבחנה מוחלטת בין "נשאר", "נשארות" ובין ה"שאר" החל בתחומי החוק המשפט.

הא' איתן: הבררה היא בין שתי שיטות: השיטה של הא' שלי, היא השיטה האנגלית והצרפתית שאינה מבחינה במלה *survance, survival* בין שני מושגים, שיש להם שמות נפרדים בלשונות אחרות. אם נקבל את העיקרון של הא' שלי, ש"שאר", יהיה כל מי שיישאר בחיים במובן כללי, נאמר גם כאן: שאיר, שאירות; הכוונה לנשאר בחיים מתוך קבוצה מסוימת אחרי כך וכך שנים. אם אנו מחלקים את המושג למי שנשאר בחיים אחרי אסון - *Überlebender* בגרמנית - לבין מי שנשאר אחרי נפטר מתוך משפחה - *Hinterbliebener* בגרמנית - אם אנו עושים חלוקה זו, ישמש המונח שאיר למי שנשאר מבני משפחה, וצריך לחפש מונח אחר למי שנשאר מתוך קבוצה מסוימת או אחרי אסון מתוך נוסעי אנייה וכדומה. אנו יכולים לומר כאן: "נשאר" ו"נשארות".

אני מציע להחליט תחילה, אם אנו מקבלים את השיטה של הא' שלי, ואם נתקבל שיטה זו, יהיה "שאר" כל מי שנשאר בחיים.

הא' מייזלש: אני מציע להוסיף את המלה "בחיים". רצוני לומר לא' שלי, ש"שאריות", המעמד של אדם שאיר, זו אינה תכונה מופשטת של הישארות.

הא' שלי: בעברית שני הדברים זהים.

הא' מייזלש: אני חוזר ומציע להוסיף את המלה "בחיים". אין רע, אם נשתמש בשתי מלים.

הא' דותן: אם יש ברשימה המונח *survivor*, מה תרגומו?

הא' בן-חיים: ברשימת המונחים יש גם "נשאר בחיים".

הא' שלי: העלו כאן, בצדק, את גורלו המוזר של תרגום המושג *survival*, הרווח בזמן האחרון בדיבור ובכתב, וזאת בהקשר של ויכוחנו לעניין "שאר" ו"נשאר", "שאריות" ו"נשארות" וכו'. באנגלית אנו נלחמים על *survival*, כי הפועל *survive*, שעליו בנויה סוגיה זו, יש בו, בהדגשה, חיים בלבד, "להוסיף לחיות, להתקיים". בעברית אנו בונים על הפועל

"שאר" ו"נשאר". האם אנו נלחמים על "נשארות"? הרי כבר נשארנו מעט מהרבה, כלום אנו מתפללים לחזור על מצבנו זה? הביטוי האנגלי הוא חד-משמעי והבדל בין "סורווייוול" ל-"רימיינדר" הוא ברור. "הנשארות" בעברית מצלצלת ומטשטשת את המושג. כאן יש מקום לאקדמיה להעיר, שאנו נלחמים לא על "הנשארות" אלא על קיום, קיום-עד. נשאר את הנשארות למונחי הדמוגרפיה ונציע להם לתרגמה לאנגלית במלה survivorship.

הא' רבין: יש זכויות.

הא' שלי: הזכויות של השאירות למיניהן כתובות בחוק, ויש הבדל בין שאירי משפחה, לבין שאירי צבא, או שואה, ויש להבחין ביניהם.

הא' אבן-שושן: זה מושג אחר.

הא' איתן: אני מציע להצביע על השאלה, אם מבחינים או לא.

הא' בן-חיים: אני מציע שנדבר לפי העברית, ולא לפי האנגלית או הגרמנית. לעתים קרובות היו ויכוחים על השאלה, אם לקבוע מונחים מיוחדים ולא רגילים, אבל כשרים מבחינת הלשון לעניינים משפטיים-טכניים. לא רצינו, שתדחינה המלים המיוחדות את המלים הכלליות בלשון. איננו רוצים שהמלה "ישיר", שנוצרה לצורך מתמטי, תתפוס את מקומה של המלה "ישיר". אם יש "סדר גודל", אין הכוונה שיבוא במקום "גודל" או "כמות". יש מונח עברי "נשאר בחיים". יכול להיות, שלצורך הדמוגרפיה אפשר לוותר על המלה "בחיים". המלה "נשאר" היא ברורה.

כל השנים הא' שלי מתנגד, שתדחינה מלים מצומצמות את המלים הכלליות. עכשיו אתה אומר, שנאמר "שאיר" ו"שאירות".

ישאר ה"שאיר" במקומו. אנו מדברים על נשאר. אפשר לומר "הנשארות". אני מבין, שהחברים אינם אוהבים את המלה "הנשארות", והם אמרו שאפשר לומר: נשארות. זה כשר מבחינה לשונית. לי למשל, לא מובן, מדוע צריך לומר "מעורבות", ומדוע לא די ב"עירוב", "התערבות". אבל זה לא פסול. אם יש "נשאר", אפשר להוסיף "ות" ולומר: נשארות. המלה כשרה. אני מציע, שלא נדבר בזיקה לאנגלית ולגרמנית.

הא' דותן: השתכנעתי מדבריו של הא' שלי, שכאשר חידשו את המלה, רצו להתגבר על הקושי ועל הצורך להוסיף "בחיים". אותה בעיה קיימת עד היום. אני שואל את הוועדה, האם בדקה, אם יש תחומים, שבהם השימוש הזה והאחר יכולים להתנגש או להפריע זה לזה וליצור אי-הבנה?

הא' צרפתי: הוועדה לא בדקה את המלה "שאיר", ואני נוטה להשתכנע מדבריו של הא' שלי. אני מציע, שתחליט המליאה לקבל את המונח "נשארות" או שתחזיר את המונח לוועדה. מכל מקום לא נחליט עכשיו על מונח שונה מזה שקבעה הוועדה, בלי שהוועדה עצמה תשקול את העניין שיקול נוסף.

הא' רבין: שאלתי את מר שלי, אם תינוק שנולד אחרי מות אביו הוא שאיר. לדבריו "אם אין לו אחים, הוא ואמו הם שאירים. אם יש לו אחים, הוא ואחיו הם נשארים". זאת אומרת, שאם אין לו אחים, הוא הופך לשאיר.

הא' שלי: אמרתי "הוא ואמו" ולא דיברתי על אחיו. כל בר דעת מבין, שאם יש לו אחים, גם הם "שאירים", ולא "נשארים".

הגב' אבן־טוב: הואיל והא' צרפתי השתתף בישיבת הוועדה, שסיכמנו בה לומר "נשארות", והוא מבקש לדון שוב, אני מסכימה שנעביר את השאלה לדיון חוזר בוועדה.

הא' בן־חיים: הבינותי מדבריד, הא' צרפתי, שאתה מציע או לקבל את הצעת הוועדה "נשארות", שיש לך פקפוקים עליה, או לחדש את הדיון בוועדה, ועל כל פנים שלא להחליט כאן על שאיר. הדבר אינו נראה לי. ברגע שיש פקפוקים, לא תזדקק המליאה להחלטה, אלא תבקש מהוועדה לדון בכך דיון נוסף.

הא' צרפתי: הפקפוקים הם מסוג "ייתכן שאפשר להשתמש במלה אחרת". איני אומר, ש"נשארות" איננה מלה טובה.

הא' בן־חיים: זה לא יהיה הגיוני, שנצביע ונמנע דיון נוסף. הוועדה תשקול ותבדוק, אם אין אפשרות של התנגשות בין שאיר לבין נשאר. [בדיון חוזר בוועד המינוח אושר סופית, שהנשאר בחיים מקרב עוקבה מסוימת ייקרא נשאר (בחיים), והתופעה תיקרא נשארות (בחיים). שאיר ושאיירות יהיו יפים לקרובי המשפחה, הנשארים בחיים לאחר מות קרובם (לענייני ירושה וכד').]

הא' בן־חיים: המונח הבא הוא: שְׁנָתוֹן, במשמע כלל הנולדים בשנה מסוימת - נוסף על המשמע הידוע של כתב־עת, היוצא אחת לשנה.

הא' איתן: היה על כך ויכוח גדול. שנתון נקבע במובן כתב־עת, היוצא אחת לשנה. אבל רבים קוראים כך גם לכלל ילידי שנה אחת. השאלה היא, אם האקדמיה מקבלת את תוספת השימוש למלה זו.

הא' בן־חיים: האם חשבה הוועדה על צורת הריבוי?

הא' דותן: שְׁנָתוֹנִים - נקבע כריבוי של כתב־העת; למונח שלנו, המקובל בצבא, הריבוי הנהוג הוא שְׁנָתוֹנִים.

הגב' בחט: שאלה זו קיימת גם לגבי כתב־עת.

הא' בן־חיים: האם המליאה מאשרת את שימוש המונח שנתון בשני המובנים?

הצבעה

12 -	בעד שימוש שנתון בשני המובנים
1 -	נגדו
6 -	נמנעו

השימוש במלה שנתון בשני המובנים אושר.

הא' בן־חיים: המונח הבא: מְרַב, כלומר "מקסימום"; התואר: מְרַבִּי.

הא' איתן: תודה לא' בִּנְוֹן, שהעיר על דבר החסר בהודעה, היינו ציון העובדה, שבהצבעה זו אנו משנים החלטה קודמת. הרי לפני שנים אחדות החליטה האקדמיה, שבעברית ישמשו המלים "מקסימום" ו"מינימום".

הא' בִּנְחִיִּים: גם "שיא" ו"שפל".

הא' איתן: עלינו להחליט, אם נביא את שני המונחים, גם העברי וגם הלועזי, בשני הערכים: מרב ליד "מקסימום", ומזער ליד "מינימום".

הא' בִּנְוֹן: כאן הוגנבו משום מה שני מונחים למונחי הדמוגרפיה, ואין מקום לכך. לפני שלוש שנים נשלחה לחברי האקדמיה הודעה מאת הוועדה למונחי המתמטיקה בעניין "מזער, מרב, מיטב" - "מינימום, מקסימום, אופטימום". בהודעה זו, שהיא מסמך מפורט, היו גם הצעות נוספות. ומעשה שהיה כך היה: בוועדה למונחי המתמטיקה שלנו דנו במונחים אלו, ורצינו להיכנע לרצונה של האקדמיה, שלא להכניס כלל "מרב" ו"מזער". הצורך להוסיף מלים עבריות אלו נולד, ברגע שלא מצאנו פתרון נאות לפעלים הגזורים ממושגים אלה. יש שאנו נאלצים להוסיף על המלה הבין־לאומית המקובלת, שהיא כשרה וטובה, מלה עברית ממש, וזאת משום הצורך לגזור פועל. לצורך גזירת פועל לא רצינו להשתמש ב"מקסימום" ו"מינימום" - ולומר "מקסם", "מינם" - ואמרנו: "מרב" ו"מזער". זה שכנע אותנו, שיש צורך במונחים אלה. הנטייה הייתה לקבל מונחים, שממילא מקובלים הם בציבור. במסמך ששלחנו כתבנו לא רק שמות־עצם ושמות־תואר, אלא גם פעלים ושמות־פעולה, שאין להפריד בינם לבין שמות. נוסף על כך אמרנו, כי מאחר שבמשך שנים הכריחה האקדמיה את הציבור שלא לומר "מרב" אלא "מקסימום", אין זה הגיוני למחוק עתה את המלים האלה.

לכן אני מציע, שלא במסגרת של מונחי הדמוגרפיה, אלא במונחי המתמטיקה יידון ביחד כל המכלול של העניינים (למעשה מספר כפול של מונחים), או עכשיו או בהזדמנות אחרת, ולא נפצל ונפרק זאת.

הא' בִּנְחִיִּים: לשאלה, אם להוסיף מלה או למחוק אותה - לא רק הלשון משתנה, אלא גם האקדמיה, גם חבריה, גם רצונותיהם. החיים השתמשו במלה מרב. הוועדה החליטה על מרב. אני חושב שהמלה "מקסימום" יכולה להישאר אף היא. לא זו השאלה. אתם רוצים במונחים אלו למתמטיקה. מדוע אינך מסתפק בעובדה, שתקבלו את מחצית מבוקשכם, כלומר את השמות, והלוא אלה אינם מיוחדים למתמטיקה בלבד. השאלה כיצד הובאה המלה לפני המליאה, כלומר על ידי איזו ועדה, אינה מעלה ואינה מורידה. כל חבר רשאי להעלות מלה כללית מסוימת.

האם אנו מסוגלים לדון במלים אלה ללא הקשר מתמטי? - אנו מסוגלים. אנו מבינים את המונחים ויכולים לדון בהם. מונח זה רשום בסדר היום. אם יתקבל, הריהו מתקבל אוטומטית גם במתמטיקה.

הא' בִּנְוֹן: אני מבקש להגיש את המונחים כמונחי המתמטיקה. המילון יהיה המילון הגדול ביותר שדנה בו האקדמיה אי־פעם, והוא כמעט מוכן. אני מבקש מאוד, שלא להקדים וליצור עובדות מוגמרות, ולא לדון בהם בנפרד מן הדין בפועל.

הא' בִּנְחִיִּים: איננו דנים בפועל.

הא' בִּנְוֹן: אני מבקש שלא לדון גם בשם. אין זה אוטומאטי, שהפועל יהיה כזה ולא אחר. אם אין דנים במכלול כולו, יש סכנה, שברגע שיידון הפועל, יהיה מכשול.

הא' בן־חיים: החברים יודעים, שיש בעיה של פועל. אין צורך בהבנה מתמטית יתרה, כדי להחליט על מונחים אלו. הפועל לא הוגש לנו, ואנו דנים רק על מה שהוגש במליאה.

הא' מיקס: אני מבקש לעמוד על שם־התואר של מְרַב. כאן מוצע מְרַבִּי, בשווא. אני מתקשה להגות "מְרַבִּי". אני רוצה לעמוד על כלל לשוני גדול של הידמות: מוֹצֵא - מוֹבָא; אף על פי שמבחינת השורש אי אפשר לזווגם, הרי מבחינה של הידמות צלילית מקובלים בלשוננו: "מוֹצֵא ומוֹבָא", "זָכִין וְחָבִין". אני מציע מְרַבִּי בצירי. שהרי יש גם מִיֻּטְבִּי מן "מיטב". למרות הרהורי ספק של מרבית החברים אני מציע להשאיר "מְרַבִּי", בצירי.

הא' בן־חיים: מְרַבִּי, בשווא, הוחלט בוועדת הדקדוק, והוא כשר. אני מעמיד להצבעה את השם מְרַב

ה צ ב ע ה

בעד המונח מרב - 18

המונח מרב אושר.

הא' בן־חיים: מי בעד התואר מְרַבִּי, בשווא?

הא' דותן: זו הצעה של דקדוק. זו אינה שאלה של מינוח.

הא' בן־חיים: בשאלת התואר - העניין הובא לוועדת הדקדוק. ועדת הדקדוק שקלה אפשרות לומר מְרַבִּי, בצירי, ולא קיבלה זאת. היא אמרה שצריך לומר מְרַבִּי בשווא.

ה צ ב ע ה

בעד התואר מרבִּי - 10
נגדו - 6

הא' דותן: אין להצביע "נגד", אלא בעד ההצעה השנייה. אחרי שאישרנו "מרב", אני מבקש להעמיד להצבעה את הניקוד של "מרב". אם הניקוד הוא בצירי ובקמץ, התואר יהיה מְרַבִּי, בצירי ובבי"ת רפה. אם הוחלט על מְרַב בצירי ובפתח, אי אפשר להצביע על התואר בניקוד אחר אלא מה שהוצע.

הא' בן־חיים: כלום היה אפשר ליצור מלה כמו מְרַב שלא מן הכפולים? ואם יצרו אותה מן הכפולים, מתחייב דגש בנטייה. מדוע אמר מישחו מְרַבִּי בצירי? הוא רצה לסמוך זאת על החלטה של האקדמיה. החלטת האקדמיה אומרת, שבמקום שבאה מלה בכינוי־ייחוס, שם התנועה נשארת בנטייה. קִנְפִי - קִנְפִּיִּים, ולא קִנְפִּיִּים. הייתה הצעה של הא' שלי, "מְרַבִּי". יש החלטה של האקדמיה שבסמיכות נשאר הצירי - מְרַבִּי, אבל בנטייה בא שווא, וכך בגזירת התואר. הוועדה לא קיבלה זאת כאשר קבענו מְרַב. יכול להיות ויכוח על הצירי, אבל לא על האות בי"ת הנדגשת.

הא' זותן: אני טוען, שלא החלטנו על פתח. הצבענו על המונח, ולא על ניקודו.

הא' בן־חיים: מדוע? המונח הובא לפנינו מנוקד.

הא' זותן: לא הצבענו על ניקודו של מרב. הצעתי, שעל הניקוד תיערך הצבעה נוספת. אני מציע לנקד את האות ר' בקמץ, כגרה אחרי "מיטב".

הא' בן־חיים: המונח הובא מנוקד.

הא' זותן: הוויכוח הדקדוקי החל אחר ההצבעה. הצעתי לדון בצורה הדקדוקית. לא פעם קרה, שהפרדנו בהצבעה בין אישור מונח לבין צורתו הדקדוקית.

הא' בן־חיים: המלה הייתה לפנינו. יש פה שאלה עקרונית, אבל איני רוצה לעמוד על העיקרון. אנו מסתבכים שלא לצורך. אם אנו מדברים בכפולים, יכול לבוא קמץ, אך לא בנטייה. הראה לי צורה בקמץ.

הא' מיקס: לא הצעתי "מרב" בקמץ.

הא' בן־חיים: השאלה היא על הצירי.

ה צ ב ע ה

- 10 - בעד שם התואר מרב, בשווא
- 3 - בעד מרב בצירי

שם התואר מרב, בשווא, אושר.

הא' בן־חיים: המונח הבא הוא מזער (מינימום).

הא' איתן: הא' מלצר ביקש ממני, שאמסור למליאה את ערעורו על "מזער". לפי דעתו המונח מזער מביע היום עניין אחר. הוא מציע לחזור למלה מקראית לומר "מזער", בצד"י. זו הצעתו של הא' מלצר.

ה צ ב ע ה

- 14 - בעד המונח מזער
- נגדו לא הצביע איש

המונח מזער אושר.

- 16 - בעד המונח מיטב (=אופטימום)
- נגדו לא הצביע איש

המונח מיטב אושר.